

Χάσταγκ φεμινισμός και μαύρη φεμινιστική κριτική

Πένυ Πασπάλη[‡]

Περίληψη

Στο άρθρο ασχολούμαι με τον χάσταγκ φεμινισμό ως μορφή φεμινιστικής αρχειοθέτησης, ορατότητας, αμφισβήτησης, διαμαρτυρίας και συμβολής στη δημιουργία κινημάτων. Συγκεκριμένα, εστιάζω σε μαύρα φεμινιστικά χάσταγκ από το 2013 έως το 2023 στη Βόρεια Αμερική, όπως τα #SayHerName, #YesAllWhiteWomen και #YouOkSis?, ως κριτικές τόσο στον λευκό φεμινισμό όσο και στα ίδια τα μαύρα κινήματα. Παρότι ο χάσταγκ φεμινισμός έχει συνδεθεί κυρίως με χάσταγκ όπως το #MeToo και με την υπόσχεση της συμπερίληψης, θηλυκότητες φυλετικών μειονοτήτων και τρανς κοινότητες του έχουν ασκήσει κριτική ως συνδεδεμένο με λευκές cisgender γυναίκες και επομένως ως πεδίο αναπαραγωγής αποκλεισμών.

Λέξεις-κλειδιά: χάσταγκ κινήματα, χάσταγκ φεμινισμός, αρχείο, μαύρος φεμινισμός

Abstract

In this article I consider hashtag feminism as a contribution to the formation of social movements and as a modality of feminist archiving, visibility, dissent, and protest. Specifically, I focus on black feminist hashtags generated between 2013 and 2023 in North America, such as #SayHerName, #YesAllWhiteWomen, and #YouOkSis?, that have challenged both white feminism and black movements led by cis men. Despite hashtag feminism being deeply connected to viral hashtags, such as #MeToo, which have promised inclusivity, WOC (Women of Colour) and trans communities have denounced them as exclusive to white cis women.

Keywords: hashtag movements, hashtag feminism, archive, black feminism

[‡] Διδακτορίσσα, Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Στο παρόν άρθρο εξετάζω τον χάσταγκ φεμινισμό ως μια μορφή χάσταγκ ακτιβισμού η οποία επιχειρεί να αναδείξει ζητήματα των φεμινιστικών κινημάτων και των καθημερινών εμπειριών του φύλου. Συγκεκριμένα, προσεγγίζω τον μαύρο χάσταγκ φεμινισμό στο Twitter¹ ως μια διαρρηκτική τροπικότητα συγκρότησης ενός από-τα-κάτω αρχείου, αμφισβήτησης του οικουμενισμού που προάγει ο λευκός φεμινισμός και ορατότητας της αποσιωπημένης μαύρης γυναικείας εμπειρίας, καθώς και ως πρακτική φροντίδας και αλληλεγγύης ανάμεσα στις μαύρες γυναίκες και διαμαρτυρίας κατά των φυλετικοποιημένων και έμφυλων νεκροπολιτικών. Έχω επιλέξει τις εξής ενδεικτικές, αλλά και εμφατικές, περιπτώσεις φεμινιστικών χάσταγκ για να αναλύσω τις παραπάνω διεργασίες πολιτικής δράσης όπως χρησιμοποιήθηκαν κατά την περίοδο 2013 έως 2023: #YesAllWhiteWomen, #SolidarityIsForWhiteWomen, #GirlsLikeUs, #YouOkSis? και #SayHerName. Χάσταγκ όπως αυτά λειτουργούν ως εντοπισμένες γνώσεις, οι οποίες αναδύονται μέσα από δικτυωμένες φεμινιστικές αντι-δημοσιότητες, όπως το φεμινιστικό Twitter, καθώς και μέσα από αντι-πλήθη για τα φυλετικά δικαιώματα, όπως για παράδειγμα το «Μαύρο Twitter» (Black Twitter), αναδεικνύοντας τα όρια της συμπερίληψης σε πολιτικούς και ακτιβιστικούς λόγους.

Το άρθρο αντλεί από την ευρύτερη εθνογραφική έρευνά μου για τα ψηφιακά κινήματα κατά των γυναικοκτονιών και τον χάσταγκ ακτιβισμό στην Ελλάδα. Αφορμή για τη σκέψη πάνω στους τρόπους αλληλεπίδρασης με και διαμέσου των μαύρων φεμινιστικών χάσταγκ αποτέλεσε η ευρύτερη συζήτηση σχετικά με τον φεμινισμό της κατάργησης –ως αναπόσπαστο κομμάτι των μαύρων φεμινισμών–, η οποία απασχολεί μια μερίδα των φεμινιστικών κινημάτων στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια και είναι κεντρική στις προσπάθειές τους για διαθεματικούς φεμινιστικούς αγώνες κατά των έμφυλων εγκλημάτων. Στο ιστορικό συγκείμενο της Ελλάδας από το 2021, τη «χρονιά του ελληνικού #MeToo», τα ζητήματα της έμφυλης βίας, της σεξουαλικής παρενόχλησης και των δολοφονιών λόγω φύλου έχουν εισέλθει στον πολιτικό λόγο ως πεδία διεκδίκησης πλαισίων προστασίας επιζώντων/επιζωσών έμφυλης βίας, καθώς και νομικής αναγνώρισης των γυναικοκτονιών, συνήθως μεταφρασμένα σε υψηλότερες ποινές φυλάκισης. Η έμφυλη βία και οι γυναικοκτονίες εργαλειοποιούνται είτε από εθνικιστικούς, ρατσιστικούς, αντι-ταξικούς και μισαναπηρικούς λόγους, ούτως ώστε να διευκολύνουν πολιτικές ατζέντες νεοφιλελεύθερων προγραμμάτων («ροζ καπιταλισμός»), είτε από φεμινισμούς του κυρίαρχου ρεύματος που εξυπηρετούν μόνο ό,τι και όποιον/α/ο χωράει στα καθορισμένα χαρακτηριστικά του καθαρού λευκού εθνικού σώματος, χωρίς να τα πιέζει ή να τα θέτει υπό αμφισβήτηση. Με βάση τις

παραπάνω σκέψεις, στο παρόν άρθρο επισκόπησης υποστηρίζω ότι, μελετώντας το παράδειγμα των μαύρων φεμινιστικών ψηφιακών ενεργειών, μπορούμε να κατανοήσουμε την κομβικότητα διαθεματικών, αντιφυλακιστικών, φεμινιστικών λόγων στο ελληνικό, αλλά και το ευρωπαϊκό, συγκείμενο, σε μια ιστορική και πολιτική περίοδο επανεδραίωσης της ακροδεξιάς, του ομο-/φεμο-εθνικισμού και των νεοφιλελεύθερων (βιο/νεκρο)πολιτικών.

Ορισμοί

Τα χάσταγκ αποτελούν μηχανισμούς καταχώρησης, καταγραφής και αρχειακής οργάνωσης θεμάτων, περιεχομένων και δεδομένων στις πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης και ευρύτερα στο διαδίκτυο, λειτουργώντας με έναν τρόπο ως *lingua franca* (κοινή γλώσσα) (Bernard, 2019: 13) και ως τεχνική σύντομης αναζήτησης πληροφορίας στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (στο εξής ΜΚΔ) και στο διαδίκτυο. Η στροφή στην ευρεία χρήση τους έχει μελετηθεί αναφορικά με ζητήματα σύγχρονης κοινωνικότητας, της συνδεσιμότητας και της δικτυακότητας, καθώς μέσα από αυτή την τεχνική αναζήτησης είναι η πρώτη φορά που οι χρήστριες του διαδικτύου μπορούν να δημιουργούν «κόμβους» διασύνδεσης και συνδέσμους (*links*), προκειμένου να προωθήσουν και να διανοίξουν το περιεχόμενο που παράγουν σε επιπλέον δίκτυα από αυτά στα οποία υπάρχουν ήδη, χωρίς να έχουν καμία απολύτως εξειδικευμένη γνώση προγραμματισμού (Bernard, 2019). Η διαδεδομένη χρήση των χάσταγκ μπορεί να αποτελέσει ορόσημο της προηγούμενης δεκαετίας, καθώς μαζί με την εξατομίκευση των συσκευών και τη δημιουργία προσωπικών προφίλ στα ΜΚΔ σηματοδότησε την έναρξη της πλατιάς και συμμετοχικής χρήσης του διαδικτύου και κατ' επέκταση αυτού που θεωρείται προσβάσιμη, πολυφωνική και συμπεριληπτική δημόσια σφαίρα. Με το σύμβολο της αριθμητικής καταχώρησης (#) οι λέξεις, ή λέξεις-κλειδιά, ή λέξεις με ιστορική και πολιτική σημασία, μετατρέπονται αυτοστιγμεί σε «δικτυωμένες λέξεις» (Bernard, 2019: 3). Συχνά, η ικότητα (*virality*) της χρήσης τους και η δυνατότητά τους να «μεταναστεύσουν» σε διαφορετικά συγκείμενα μετατρέπουν τα χάσταγκ σε σημαίνοντα ή σύμβολα.

Με βάση τα παραπάνω, ο χάσταγκ ακτιβισμός «αφορά τους στρατηγικούς τρόπους με τους οποίους ομάδες αντι-δημοσιοτήτων (*counterpublics*) και τα συμμαχικά τους πλήθη στο Twitter κινητοποιούν αυτόν τον συντομότερο τρόπο

έρευνας για πολιτική αντιπαράθεση αναφορικά με πολιτικές ταυτότητας που συνηγορούν για κοινωνική αλλαγή, επαναπροσδιορισμό της ταυτότητας και πολιτικές συμπερίληψης» (Jackson κ.ά., 2020: xxvii). Οι περισσότερες αναλύσεις περιπτώσεων χάσταγκ ακτιβισμού δίνουν έμφαση στη χρήση τους ως εργαλεία οργάνωσης και συμβολής στη δημιουργία κινημάτων και στη συμβολική δύναμη που τους αποδίδεται κατά περιπτώσεις. Παρά το γεγονός ότι μια μερίδα της κοινωνίας, αλλά και των κινημάτων, θεωρεί την ψηφιακή διαμαρτυρία ή το ψηφιακό πολιτικό συναθροίζεσθαι «μαλακή πολιτική» ή εύκολη διαμαρτυρία, και πολλές φορές οι χρήστριες έχουν χαρακτηριστεί «επαναστάτριες του καναπέ», τα ΜΚΔ αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της δημόσιας σφαίρας και συνεπώς η διεκδίκηση χώρου εντός τους αποτελεί εξίσου ένα πεδίο διαμαρτυρίας και διαπάλης. Οι αλγοριθμικές μηχανικές τους, όπως τα χάσταγκ έχουν συχνά αποτελέσει στρατηγικές και εργαλεία ακτιβιστικών και πολιτικών και κοινωνικών παρεμβάσεων και πρωτοβουλιών. Η εντατικοποιημένη διαθεσιμότητα και αξιοποίηση τεχνολογιών συνδεσιμότητας και καταγραφής έχουν προσφέρει σε περιθωριοποιημένες και φυλετικοποιημένες κοινωνικές ομάδες τρόπους καταγραφής περιστατικών ρατσιστικής βίας και αμφισβήτησης των αναπααραστατικών επιλογών αναφορικά με αυτές τις κοινότητες στα συμβατικά μέσα ενημέρωσης (Bonilla & Rosa, 2015: 5). Επομένως, η χρήση τεχνολογιών και αλγοριθμικών τεχνικών (όπως τα χάσταγκ) είναι μάλλον γονιμότερο να ιδωθεί μέσα από την ανάλυση των δυνατοτήτων και των περιορισμών τους, αντί απλώς να εγκωμιάζεται ή να απορρίπτεται συνολικά. Η αξιοποίηση των χάσταγκ με σκοπό την ανάδειξη ενός ζητήματος, την ορατότητα ενός αντι-λόγου ή/και την οργάνωση κινημάτων θα ήταν αφελές και περιοριστικό να κατανοηθεί απλώς ως μια ψηφιακή τελετουργική απόκριση σε ένα συμβάν ή ως μια μιμητική πρακτική. Τα χάσταγκ δημιουργούν πεδία για συναισθηματικές επιτελέσεις και κατ' επέκταση συνιστούν καταλυτικούς παράγοντες σχηματισμού ad hoc ψηφιακών πληθών (Bruns & Burgess, 2011), δηλαδή αυθόρμητων πληθών απεύθυνσης σε και γύρω από συγκεκριμένα συμβάντα, καθώς και διαμόρφωσης συν-κινησιακών/συν-αισθηματικών πληθών (affective publics) (Paracharissi, 2015). Καθώς πολλά κινήματα σε διάφορες χώρες συνδέθηκαν με κάποιο χάσταγκ τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια, γίνεται κατανοητό ότι μια συζήτηση που θα είχε ως αφετηρία ένα κλειστό ερώτημα σχετικά με την πολιτική επίδραση του χάσταγκ ακτιβισμού και τη συμβολή του στην κοινωνική αλλαγή θα περιόριζε την παραγωγική κριτική ανάλυση για τις δυνατότητες και τους περιορισμούς αυτής της πολιτικής δράσης.

Ο χάσταγκ φεμινισμός, λοιπόν αποτελεί έκφραση του τρόπου κινητοποιήσεων που περιγράφηκε παραπάνω. Σε μεγάλο βαθμό, ο χάσταγκ ακτιβισμός έχει ταυτιστεί με κινήματα όπως το #MeToo (βλ. παρακάτω) και με την εντατική ανάδειξη του καθημερινού σεξισμού και της κουλτούρας του βιασμού, καθώς και με κινήματα κατά των έμφυλων βιοπολιτικών και συστημικών διακρίσεων, όπως η αναπαραγωγική δικαιοσύνη. Τα ΜΚΔ, καθένα από αυτά με τη δική του «διάλεκτο» και με διακριτά ποιοτικά και αισθητικά χαρακτηριστικά, διευκόλυναν την ανάδυση «ψηφιοποιημένων αφηγήσεων» (Mendes κ.ά., 2019) αναφορικά με αυτά τα ζητήματα και τη διάχυσή τους σε πιο διευρυμένα ακροατήρια. Ο χάσταγκ φεμινισμός δύναται να πραγματοποιεί με διαφορετικούς στόχους και τροπικότητες αφήγησης –μέσα από το μοίρασμα προσωπικών εμπειριών, την αμφισβήτηση κυρίαρχων λόγων, την κινητοποίηση με βάση πολιτικά γεγονότα (Mendes κ.ά., 2019· Dixon, 2014)–, αποτελώντας ένα ευρύ πεδίο συγκρότησης ταυτοτήτων, κοινοτήτων και ευρύτερα φεμινιστικών πολιτικών υποκειμενικότητων.

Φυλή, φύλο και ψηφιακότητα

Προκειμένου να εξηγήσω τη συμβολή των χάσταγκ στη συγκρότηση ενός αντιπλήθους ή ενός κινήματος, καθώς και τους τρόπους με τους οποίους χρησιμοποιούνται από κοινότητες και κινήματα, ακολουθώ τη θεωρητική γραμμή σκέψης που τα προσεγγίζει ως αντικείμενα με εμπρόθετη δράση, ως *τεχνο-κοινωνικά συμβάντα* (Rambukkana, 2015) στο πλαίσιο τεχνο-πολιτισμικών συναρμολογημάτων (techno-cultural assemblages): ως συνιστάμενα, δηλαδή, από δρώντα άτομα, κοινωνικές ομάδες, λογισμικά (software), αλγόριθμους, υλικές υποδομές (hardware), εταιρικές και κρατικές οντότητες και θεσμούς (Rambukkana, 2015), καθώς και από ψηφιακά δίκτυα, πλατφόρμες διασύνδεσης και συν-αισθήματα (affects) (Sharma, 2013). Το πρώτο συνθετικό «τεχνο-» ως πρώτο πριν από το «κοινωνικό» που προσδιορίζει αυτά τα συναρμολογήματα επιτρέπει να δούμε ότι τα ψηφιακά δίκτυα και οι τεχνολογίες δικτύωσης, η φυλή και το φύλο αλληλοδιαμορφώνονται επειδή αναπόφευκτα διασταυρώνονται.

Σε αυτή τη θεώρηση σημαντική είναι η συμβολή της Wendy Chun με το εμβληματικό άρθρο της «Φυλή και/ως τεχνολογία ή Πως να κάνεις πράγματα στη φυλή» (2009).ⁱⁱ Η Chun βλέπει τη φυλή, την τεχνολογία και τις διασταυρώσεις τους ως

εννοιολογικούς τρόπους κατηγοριοποίησης του ανθρώπινου και των πληθυσμών. Περιγράφει τους τρόπους με τους οποίους η φυλή ως ταξινομητικό εργαλείο είναι τεχνολογία, καταρρίπτοντας έτσι την παραδοσιακή ταύτιση της φυλής με τη φύση. Έτσι, για την Chun η φυλή είναι μέσο κατηγοριοποίησης και οργάνωσης των ανθρώπων, διά του οποίου οι έννοιες του πολιτισμού και της βιολογίας τίθενται υπό διαπραγμάτευση (Conley, 2019· Chun, 2009). Βασισμένη στην ερμηνευτική της Chun για τη φυλή και την τεχνολογία, η ερευνήτρια Tara Conley βλέπει τη φυλή ως κώδικα, δηλαδή ως «συσχέτιση μεσολαβημένων αντικειμένων και λειτουργιών και τρόπο με τον οποίο αποκαλύπτεται το κείμενο και το συγκείμενο» (Conley, 2017: 23). Για να αποκωδικοποιήσει τα ποιοτικά στοιχεία τους ως κώδικες, προσεγγίζει τα μαύρα φεμινιστικά χάσταγκ ως *γίνεσθαι* και ως μια διαδικασία «μετάθεσης και διάρρηξης κυρίαρχων συστημάτων, όπου οι μαύρες γυναικείς εμπειρίες και τα σώματά τους οριοθετούνται» (Conley, 2017: 23). Για την Conley, τα μαύρα φεμινιστικά χάσταγκ δεν είναι απλώς συρροές κειμένου, συμβόλων και «φυλετικά φορτισμένης φεμινιστικής τάσης», αλλά, ακολουθώντας τη θεωρία της εμπρόθετης δράσης των αντικειμένων, υποστηρίζει ότι τα χάσταγκ «[κ]άνουν πράγματα. Πολλαπλασιάζονται για να μεσολαβήσουν τις συνδέσεις που διασχίζουν τον χρόνο και τον χώρο» (Conley, 2017: 23), γίνονται πεδία πάλης γύρω από τις πολιτικές της αναπαράστασης (Conley, 2017: 29). Η Conley αποκρυσταλλώνειⁱⁱⁱ το γίνεσθαι-μαύρο φεμινιστικό χάσταγκ μέσα από το *φυλετικοποιητικό συναρμολόγημα (racializing assemblage)*^{iv}. Το φυλετικοποιητικό συναρμολόγημα αποτελεί ένα εργαλείο ερμηνείας της κοινωνικής οργάνωσης και των ανθρώπινων σχέσεων, το οποίο διατηρεί τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της φυλής και του φύλου, εμπλουτίζοντας την αρχική θεωρία των Deleuze και Guattari για το συναρμολόγημα (assemblage) ως μεθοδολογία κατανόησης της κοινωνίας.

Αρχείο

Το 2006 η Αφρο-αμερικανίδα ακτιβίστρια Tarana Burke είχε χρησιμοποιήσει το «me too» στην πλατφόρμα κοινωνικής δικτύωσης MySpace, ως μια χειρονομία αλληλεγγύης προς τις επιζώσες σεξουαλικής παρενόχλησης, προσπαθώντας να αναδείξει τους τρόπους με τους οποίους η σεξουαλική βία διαπερνά τις ζωές των πολλαπλώς καταπιεσμένων γυναικών. Σχεδόν μία δεκαετία αργότερα, η ηθοποιός Alyssa Milano χρησιμοποίησε το «Me Too» σε ένα tweet της, προσπαθώντας να αναδείξει την κανονικότητα της σεξουαλικής παρενόχλησης, προτείνοντας σε όσες έχουν βιώσει σεξουαλική παρενόχληση ή επίθεση να απαντήσουν στη δημοσίευσή της

«Me Too» (κι εγώ). Μέσα στις απαντήσεις αναδύθηκε το «Me Too» ως χάσταγκ. Η κίνηση της Milano μαζικοποίησε και έβαλε σε νέα βάση αυτό που προηγουμένως αποτελούσε μια από-τα-κάτω διαδικασία επούλωσης και αποκατάστασης. Η περίπτωση του #MeToo αποτέλεσε ένα ιομορφικό συμβάν (viral event), του οποίου η χρήση απέκτησε χαρακτηριστικά χιονοστιβάδας, επιτρέποντας να γραφούν ιστορίες που έμεναν στη σιωπή. Η μαζική χρήση του το μεταμόρφωσε σε ένα «φεμινιστικό μιμιδιακό συμβάν» (Thrift, 2014) και τελικά σε κίνημα και φάνηκε ότι οι ιστορίες παρενόχλησης όλων των γυναικών (κυρίως των cis γυναικών) έχουν βρει πλέον έναν ασφαλή χώρο να διατυπωθούν. Μέσα από το #MeToo, βλέπουμε ότι τα χάσταγκ συνιστούν αφηγηματικές μεθόδους και αποτελούν καταστατικά μέρη της γλώσσας/διαλέκτου της πλατφόρμας (platform vernacular) (Mendes κ.ά., 2019). Έτσι, η συμμετοχή στο χάσταγκ είτε με πρωτογενή δημοσίευση είτε με αναδημοσίευση μιας ήδη υπάρχουσας χτίζει ένα αρχείο. Η χρήση του #MeToo, είτε αυτούσιου είτε συνδυαστικά με άλλα, συνήθως θεματολογικά συγγενή χάσταγκ προσθέτει περιεχόμενο στο παρόν χάσταγκ ενισχύοντας τη δυναμική του ως σημαίνον. Ταυτόχρονα, το συνδέει με άλλα αρχεία χτισμένα μέσα και γύρω από άλλα χάσταγκ και με αυτόν τον τρόπο επιτρέπει πολλαπλά σημεία εισόδου και εκκίνησης μιας πορείας αναζήτησης, ενώ το καθιστά ορατό σε πολλαπλές δημόσιες σφαίρες και πλήθη. Το ριζωματικό αυτό ψηφιακό αρχείο μοιάζει απελευθερωτικό και πολυφωνικό και πράγματι ως ένα σημείο καταφέρνει να είναι. Η κάθε ιστορία που δημοσιεύθηκε με το #MeToo ήταν συμβολή σε αυτό το ψηφιακό δημόσιο αρχείο το οποίο, αν και υπάγεται στους περιορισμούς του αλγόριθμου της πλατφόρμας, δεν παύει να αποτελεί διαρρηκτική στιγμή σε κανονιστικούς λόγους αναφορικά με το πως αναπαρίσταται και συζητιέται η έμφυλη βία και η σεξουαλική παρενόχληση στη δημόσια σφαίρα.

Ποιες αφηγήσεις τράβηξαν το ενδιαφέρον τελικά μέσα στην υπόσχεση του #MeToo και πώς διαμορφώθηκαν τα όρια της ορατότητας μέσα σε αυτό το αρχείο ιστοριών παρενόχλησης και βίας; Αρχικά, η τοποθέτηση στο επίκεντρο αποκλειστικά της προσωπικής/ατομικής εμπειρίας και της μεταμόρφωσής της σε οντολογική αφετηρία ανάλυσης της συλλογικής καταπίεσης γυναικών, θηλυκοτήτων και μειονοτικών υποκειμένων τείνει να απαλείφει «τις δομικές ασυμμετρίες που συγκροτούν το πολιτικό» (Phipps, 2016) και τελικά να καλύπτει τις διασταυρούμενες καταπίεσεις κάτω από την ομπρέλα του «όλες οι γυναίκες». Την ίδια στιγμή, τα όρια του κινήματος MeToo έγκεινται επίσης στο γεγονός (όπως είδαμε και στο παράδειγμα

του ελληνικού MeToo) ότι «οι κινήσεις ορατοποίησης στηρίζονται σε μια περιστασιακή αντίληψη της βίας η οποία κατά βάση θεωρεί τη βία ως μια δυσλειτουργική εξαίρεση μιας κατά τα άλλα φυσιολογικής κανονικότητας. Αυτή η κανονικότητα δεν είναι μόνο έμφυλα δομημένη· είναι ο ορισμός του φύλου. Αποτελεί μέρος ενός συνονθυλεύματος καταπίεσεων, οι οποίες, αν έχουνε κάποιο κοινό στοιχείο, είναι η βία» (Καραστάθη, 2018: 6). Η Burke σε μια συνέντευξή της το 2021 αναφέρει ότι «έχουμε βασίσει την κοινωνικότητά μας στο να αποκρινόμαστε στην ευαλωτότητα των λευκών γυναικών [...] υπάρχει μεγάλη διαφορά στο τι χρειάζεται για να τραβήξεις την προσοχή γύρω από μαύρες γυναίκες και κορίτσια» (Burke, 2021). Οι ιστορίες λευκών, μεσοαστών, ετεροσεξουαλικών γυναικών γίνονται ο κυρίαρχος τρόπος αναπαράστασης της σεξουαλικής βίας και παρενόχλησης στον ψηφιακό φεμινιστικό ακτιβισμό του κυρίαρχου ρεύματος (Loney-Howes κ.ά., 2021), και αυτό έγινε εμφανές και στο #MeToo, όπως και σε άλλα ευρέα φεμινιστικά ψηφιακά κινήματα όπως το #YesAllWomen (βλ. την επόμενη ενότητα). Η συγκρότηση της δημόσιας σφαίρας, επομένως, καθώς και της δημοσιότητας και των συμβάντων που παρουσιάζουν ιική ένταση (virality) στα ΜΚΔ, είναι έμφυλη και φυλετική. Η μαύρη φεμινιστική πολιτική στο διαδίκτυο, στις Η.Π.Α. και στη Βόρεια Αμερική εν γένει, έχει επηρεάσει τους τρόπους με τους οποίους στην εν λόγω ήπειρο διενεργείται η πολιτική στους διαδικτυακούς χώρους. Η χρήση ΜΚΔ από μαύρες φεμινίστριες συμπληρώνει τα αφηγηματικά κενά των κυρίαρχων μέσων ενημέρωσης, στα οποία η ασύμμετρη βία που δέχονται οι μαύρες θηλυκότητες πολύ συχνά αποσιωπάται (Williams, 2015). Οι μαύρες θηλυκότητες χρησιμοποιούν τα ΜΚΔ και αλγοριθμικές πρακτικές κοινωνικοποίησης, όπως τα χάσταγκ, για να πουν τις ιστορίες τους (Williams, 2021), και με αυτόν τον τρόπο ο μαύρος ψηφιακός φεμινιστικός ακτιβισμός παράγει αντι-πλήθη⁹ και αντι-λόγους για να αμφισβητήσει τόσο το λευκό φεμινιστικό διαδίκτυο που συνιστά έναν φεμινισμό που αναπαράγει αποκλεισμούς, αγνοώντας την εμπειρία των μαύρων γυναικών και θηλυκοτήτων, όσο και του «Μαύρου Twitter» (Jackson κ.ά., 2020).

Η θεσιακότητα της μαύρης γυναικείας εμπειρίας ξεγλιστρά από αυτούς τους φεμινιστικούς αντι-λόγους, επιβεβαιώνοντας την παράδοση της «αρχεϊκής σιωπής» (Hartman, 2020). Πρόκειται μάλλον για την ίδια διαχρονικά επιβεβλημένη σιωπή, την οποία η ιστορικός Saidiya Hartman περιγράφει ως την αγνόηση και ανεμπανόρθωτη αποσιώπηση της μαύρης γυναικείας εμπειρίας της δουλείας από το, και στο, ιστορικό αρχείο. Ο μαύρος ψηφιακός φεμινιστικός ακτιβισμός μέσω χάσταγκ αποτελεί ένα κατεξοχήν πεδίο για να παρατηρήσουμε τη συγκρότηση ενός από-τα-κάτω αρχείου

εντός και μέσω του οποίου διεκδικείται, πέρα από την ορατότητα, κυρίως η αναγνώριση της ύπαρξης και των εμπειριών του φύλου όπως συγκροτείται μέσα στο πλέγμα άλλων ταυτοτήτων. Σε αυτό το αρχείο καταγράφονται τόσο οι μαύρες νεκροπολιτικές (βλ. παρακάτω #SayHerName), οι φυλετικές και σεξιστικές διακρίσεις, οι εκφάνσεις βίας εντός και εκτός μαύρων κοινοτήτων, όσο και οι αντιστάσεις και οι τρόποι φροντίδας και αλληλεγγύης. Η συμμετοχή σε ένα χάσταγκ με την προσωπική ιστορία συγκροτεί ένα αρχείο ιστοριών και καθιστά το χάσταγκ έναν τρόπο οριζόντιας συν-αφήγησης ενός πλέγματος διακρίσεων και καταπιέσεων. Οι ψηφιοποιημένες αφηγήσεις (Mendes κ.ά., 2019) της προσωπικής εμπειρίας του φύλου, των σεξουαλικών παρενοχλήσεων και της σεξιστικής βίας καλούν να κοιτάξουμε ξανά το «προσωπικό που είναι πολιτικό» και τις πολιτικές της θεσιακότητας μέσα από τη συνθήκη του ψηφιακού και του «τι κάνει η ψηφιακότητα» σε αυτές τις αφηγήσεις. Με άλλα λόγια, πώς και κατά πόσο η ψηφιακή συνθήκη επιτελείται ως περίφραξη και, ως εκ τούτου, επιβεβαιώνει με έναν τρόπο τη μεταθανάτια ζωή της δουλείας (Hartman, 2007).^{vi}

Αντίρρηση

Ο μαζικός πυροβολισμός από τον είκοσι δύο ετών Elliot Rodger^{vii} στο Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνια τον Μάιο του 2014, ο οποίος κατέληξε με τη δολοφονία έξι φοιτητών και φοιτητριών και τον τραυματισμό άλλων δεκατεσσάρων, οδήγησε στη δημιουργία του #YesAllWomen. Το εν λόγω χάσταγκ στόχευε στο να καταστήσει ορατό τον μισογυνισμό και τη σύνδεση του καθημερινού σεξισμού με τη βία, καθώς χρησιμοποιήθηκε ευρέως για να μοιραστούν ιστορίες βίας με στόχο γυναίκες. Παρόμοια με το #MeToo, το #YesAllWomen αναδύθηκε ως ένα επίσης φεμινιστικό μιμιδιακό συμβάν στις Η.Π.Α., δηλαδή «μια μορφή φεμινιστικού μιντιακού συμβάντος που δεν αποτελεί απλώς αναφορά σε ένα εξωτερικό συμβάν, αλλά γίνεται το ίδιο σημείο αναφοράς» (Thrift, 2014: 1091). Η δομή της δημόσιας σφαίρας ως πεδίου αναπαραγωγής αποκλεισμών και η οικειοποίηση του περιθωρίου ως κατεξοχήν πολιτικού χώρου, ακόμη και μέσα σε φεμινιστικά αντι-πλήθη, όπως αυτά που προέκυψαν μέσα από το #MeToo, αναδεικνύονται σε χαρακτηριστικά πεδία ανάπτυξης της μαύρης χάσταγκ κινητοποίησης ως αμφισβήτησης και αντίστασης στην ενσωμάτωση της μαύρης εμπειρίας σε λευκές θεσιακότητες. Χαρακτηριστικά παραδείγματα προβληματοποίησης των φεμινιστικών αντι-πληθών και επισήμανσης

του κρίσιμου ζητήματος της φυλής και συγκεκριμένα της μαυρότητας αποτελούν τα χάσταγκ #YesAllWhiteWomen και #SolidarityIsForWhiteWomen.

Το #YesAllWhiteWomen αναδύθηκε ως απάντηση στην κατάφαση «ναι, όλες οι γυναίκες» και υπενθύμιση της μαύρης κριτικής στον φεμινισμό και στη συζήτηση για την πολιτική της ταυτότητας την δεκαετία του 1980, η οποία έγινε κεντρική στη θεώρηση του φεμινισμού και κυρίως της έννοιας της «γυναικείας εμπειρίας» και της γυναικείας αδελφосύνης εκφραζόμενη μέσα από ένα αφηρημένο «εμείς» (Αθανασίου, 2006: 84). Αντιστοίχως, το #SolidarityIsForWhiteWomen (η αλληλεγγύη είναι για τις λευκές γυναίκες) αναπτύχθηκε από τη μαύρη μπλόγκερ και φεμινίστρια θεωρητικό Mikki Kendall το 2013 ως μια απεύθυνση τόσο στην έννοια της γυναικείας αδελφосύνης (sisterhood), όσο και στη συνενοχή λευκών φεμινιστριών στη διαίωνιση ενός είδους φεμινισμού που αγνοεί συστηματικά τη διαπλοκή των γυναικείων εμπειριών των μαύρων, καθώς και γυναικών άλλων φυλετικών μειονοτήτων, με την εμπειρία του ρατσισμού. Η Kendall στο βιβλίο της *Hood Feminism: Notes from the Women That a Movement Forgot* αναφέρει ότι το #SolidarityIsForWhiteWomen αντιμετωπίστηκε ως διασπαστικό από λευκές φεμινίστριες της μεσαίας τάξης (Kendall, 2020). Μαύρα φεμινιστικά χάσταγκ, όπως τα εν λόγω, χρησιμοποιήθηκαν για να πιέσουν προς περισσότερο συμπεριληπτικά φεμινιστικά αντι-πλήθη, και άρα πιο ριζοσπαστικά, καθώς και για να υπογραμμίσουν τα διαφορετικά βιώματα έμφυλης βίας των μαύρων γυναικών και το πώς λαμβάνουν χώρο στη δημόσια σφαίρα (Jackson & Banaszczyk, 2016: 396). Τα δύο αυτά παραδείγματα χάσταγκ δεν συγκροτούν απλώς μεμονωμένα εργαλεία διάρρηξης κανονιστικών αφηγήσεων και αντίρρησης των μειονοτικών υποκειμένων να συμπεριληφθούν σε έναν φεμινισμό του κυρίαρχου ρεύματος και της γυάλινης οροφής, ο οποίος εκχωρεί λόγους σε συστήματα διακυβέρνησης, θεμελιωμένα πάνω στη δουλεία και την αόρατη μαύρη (γυναικεία) εργασία, δηλαδή στον καπιταλισμό και τον νεοφιλελευθερισμό. Η αντίρρηση που διατυπώνεται μέσα από τις φράσεις «Ναι όλες οι λευκές γυναίκες» και «Η αλληλεγγύη είναι για τις λευκές γυναίκες» στοχεύει να αναδείξει τη φυλή ως καταστατικό στοιχείο συγκρότησης των μεγάλων αφηγήσεων και να υπογραμμίσει τους φυλετικούς αποκλεισμούς στα οικουμενικά αφηγήματα των λευκών φεμινιστριών. Εστιάζοντας εδώ στη συνάντηση φυλής και ψηφιακής τεχνολογίας, η Lisa Nakamura και ο Peter Chow White γράφουν ότι «η ίδια η φυλή έχει γίνει ένα ψηφιακό μέσο, ένα διακριτό σύνολο πληροφοριακού κώδικα, δικτυωμένων αφηγήσεων, χαρτών, εικόνων και οπτικοποιήσεων που υποδηλώνουν τη φυλή» (Nakamura & Chow-White 2012: 5).

Έτσι, οι αμφισβητητικές πρακτικές των #YesAllWhiteWomen και #SolidarityIsForWhiteWomen λειτουργούν και ως μια *φυλετική επιτελεστικότητα*, η οποία «προορίζεται να αναδείξει μια πτυχή της φυλής που είναι πράξη» (Munoz, 2018: 340). Αντλώντας από τη δουλειά της Lisa Nakamura στο βιβλίο *Ψηφιοποιώντας τη Φυλή*,^{viii} η ερευνήτρια Sarah Florini σημειώνει ότι «στο πλαίσιο των ΜΚΔ, όπου η φυλή θα μπορούσε να αποκρύπτεται αν μια χρήστρια το επιθυμεί, η πράξη της επιτέλεσης της φυλής αποτελεί έναν σημαντικό τρόπο αντίστασης στην περιθωριοποίηση και τη διαγραφή» (Florini, 2014: 225).

Οι φυλετικά μειονοτικές υποκειμενικότητες παραβλέπονται συχνά στην ιστορία του δυτικού φεμινισμού και ως εκ τούτου ο ψηφιακός χώρος διεκδικείται εκ νέου, διαρρηγνύοντας μεγάλες αφηγήσεις οι οποίες, κάτω από την ομπρέλα του «όλες», θεωρούν ότι μπορούν να χωρέσουν την καθημερινή εμπειρία της μαυρότητας. Στο πλέγμα των μειονοτικών θέσεων, όταν προσπαθήσουμε να εντοπίσουμε και άλλες παραμέτρους οι οποίες συνθέτουν την εμπειρία του φύλου, όπως η ταυτότητα και η έκφραση φύλου, τότε μπορούμε να παρατηρήσουμε επιμέρους αλλά «αυτόφωτες» ομάδες αντι-πληθών μέσα σε ευρύτερα αντι-πλήθη, όπως είναι το φεμινιστικό Twitter και το Μαύρο Twitter. Το #GirlsLikeUs (Κορίτσια σαν κι εμάς), για παράδειγμα, δημιουργήθηκε το 2012 από τη συγγραφέα και ακτιβίστρια Janet Mock ως καμπάνια με στόχο την ορατότητα, την ενδυνάμωση και την υποστήριξη των τρανς γυναικών, και κυρίως των μη λευκών τρανς γυναικών (μαύρες, λατίνες) και αποτελεί το παλαιότερο χάσταγκ ανάμεσα σε αυτά που αναφέρονται στο παρόν άρθρο. Η παλαιότητά του ίσως να είναι ενδεικτική της ανάγκης για δημιουργία χώρου για κοινότητα και άρθρωση της εμπειρίας των τρανς, των μη δυαδικών και των μη συμμορφούμενων με το ταξινομικό έμφυλο σύστημα ατόμων, καθώς και της στροφής τους σε μέσα και τόπους όπου το δημιουργούμενο από τη χρήστρια περιεχόμενο παρείχε μια είσοδο στη δημόσια σφαίρα. Παρά το γεγονός ότι πολλές τρανς γυναίκες συμμετέχουν στα ευρύτερα κινήματα κατά των φυλετικών διακρίσεων, καθώς και σε φεμινιστικά και ΛΟΑΤΚΙ κινήματα, τα αντι-πλήθη των τρανς μαύρων γυναικών είναι τα πιο υπεξούσια δίκτυα (Jackson κ.ά., 2020: 64). Η προστακτική που υπονοείται στη φράση «ναι, όλες οι γυναίκες» συνεπάγεται ότι κάποιες δεν είναι ακριβώς/ακόμη όσο «πρέπει» γυναίκες, επομένως η βία και οι διακρίσεις στις οποίες υπόκεινται δεν είναι δυνατό να ονομαστούν και να ενσωματωθούν στα ευρέα ακροατήρια που ακούν τις κακοποιήσεις των cis λευκών θηλυκοτήτων και τελικά, όπως αναλύθηκε και στην προηγούμενη

ενότητα, καταλήγουν να αποσιωπηθούν μέσα στο αρχείο. Το #GirlsLikeUs είναι από τα αρκετά πρώιμα χάσταγκ που συνηγορούν υπέρ της ορατότητας ενός μειονοτικού υπο-δικτύου, ενδεικτικό γεγονός του ποια υποκείμενα στρέφονται σε τεχνολογίες και εργαλεία όπως τα χάσταγκ προκειμένου να ενισχύσουν και να διευρύνουν τις κοινότητες, τα δίκτυα και τις συμμαχίες τους.

Μαρτυρία

Οι μαύρες ψηφιακές φεμινιστικές υποκειμενικότητες «φέρνουν», λοιπόν, τη μαύρη φεμινιστική θεωρία στο ψηφιακό πεδίο, αντιστεκόμενες στη διαγραφή και την αποσιώπηση των ιστοριών τους και της μαύρης γυναικείας εμπειρίας από τον λευκό φεμινισμό, επαν-οικειοποιούμενες με αυτόν τον τρόπο τα περιθώρια του ψηφιακού, ή και διευρύνοντας τα ενδεχόμενα πλαίσιά του. Τα όρια των ψηφιακών αφηγηματικών ενδεχομένων, ωστόσο, δεν διαστέλλονται μόνο μέσα από τις καταγγελλτικές πρακτικές προς τον μεσο/αστικό λευκό φεμινισμό και ευρύτερα τις κυρίαρχες αφηγήσεις. Τα δίκτυα που χτίζονται μέσω των χάσταγκ εξυπηρετούν την καλλιέργεια πρακτικών, οι οποίες ενισχύουν τη φροντίδα και την ασφάλεια των θηλυκοτήτων και των τρανς και κουήρ ατόμων χρώματος^{ix} στον δημόσιο χώρο. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα φεμινιστικής πρακτικής φροντίδας αποτελεί το #YouOkSis?, το οποίο αφορά την ανάδειξη της σεξουαλικής παρενόχλησης στον δρόμο. Το #YouOkSis? δημιουργήθηκε από την ακτιβίστρια Feminista Jones το 2014, με μια δημοσίευση στην τότε πλατφόρμα Twitter αναφερόμενη στην κομβική σημασία της παρέμβασης από αυτές που τυχαίνει να είναι μάρτυρες σεξουαλικής παρενόχλησης στον δρόμο. Έκτοτε, ξεκίνησε μια έντονη συζήτηση ανάμεσα σε μαύρες γυναίκες για την έμφαση των κυρίαρχων μέσων στις παρενοχλήσεις λευκών γυναικών, ταυτόχρονα όμως μοιράζονταν μέσα από το χάσταγκ ιστορίες παρενόχλησης στον δρόμο, ενώ επίσης βοηθούσαν και άλλες ενήλικες ή ανήλικες γυναίκες. Σε πολλές αφηγήσεις τους, ενθάρρυναν άντρες και άλλα άτομα με προνομιακή θέση κατά τη διάρκεια του συμβάντος της παρενόχλησης να παρεμβαίνουν (Jackson κ.ά., 2020: 42-43). Το #YouOKsis? χρησιμοποιήθηκε επίσης ως πεδίο μνημόνευσης των ιστοριών και των ονομάτων cis και τρανς γυναικών χρώματος που δολοφονήθηκαν κατά τη διάρκεια επίθεσης στον δρόμο (Jackson κ.ά., 2020: 47).

Το #YouOkSis? είναι μια περίπτωση χάσταγκ του οποίου η χρήση δεν βρίσκει αφορμή σε ένα μεγάλο γεγονός (όπως τα #MeToo και #YesAllWomen που

αναλύθηκαν παραπάνω), αντίθετα βασίζεται στην καθημερινή εμπειρία του δημόσιου χώρου. Πρόκειται για ένα από τα πιο δημοφιλή χάσταγκ και συχνά συνυπήρχε σε δημοσιεύσεις με το #StopStreetHarrassment, ενώ η μακροβιότητα της χρήσης του #YouOkSis? οφείλεται στην ίδια τη δημιουργό του, η οποία μαζί με άλλες χρήστριες χρησιμοποιούσαν τακτικά το χάσταγκμοιραζόμενες και αναδημοσιεύοντας στη ροή νέων του Twitter ιστορίες παρενόχλησης θηλυκοτήτων χρώματος στον δρόμο (Jackson κ.ά., 2020: 43). Με αυτόν τον τρόπο, η ψηφιακή εργασία των χρηστριών για το χτίσιμο και κατά συνέπεια την παραγωγή και τη συντήρηση ενός κάντο-μόνη-σου αρχείου (DIY archiving), καθώς και η συνεργατική σήμανση/ταξινόμηση (folksonomy) στα ΜΚΔ, γίνονται θεμελιώδη εργαλεία της εν λόγω εργασίας στο ψηφιακό αρχείο – η πρακτική δηλαδή του να χρησιμοποιεί κάποια ένα χάσταγκ και αυτό να διατηρεί την ορατότητά του γίνεται αντιληπτό ως δουλειά/εργασία. Μέσα από τον συγκεκριασμό αναλογικού/φυσικού και την αλγοριθμική διατήρηση ενός συμμετοχικά ανατροφοδοτούμενου αρχείου περιστατικών παρενόχλησης μαύρων θηλυκοτήτων στο δρόμο, αναδείχθηκε η κρισιμότητα της μαρτυρίας, ενώ την ίδια στιγμή διευρύνθηκαν τα πεδία και οι τρόποι καταγραφής της.

Η *θεσιακότητα της παριστάμενης/περαστικής* (bystander), δηλαδή αυτής που περνάει και στέκεται για λίγο και πιθανόν να υπάρξει αυτόπτης μάρτυρας ενός συμβάντος, αποδεικνύεται κρίσιμη στον δημόσιο χώρο. Η ευθύνη της παρέμβασης και δευτερευόντως της καταγραφής μιας σεξουαλικής παρενόχλησης στον δρόμο αφορά μια φεμινιστική ηθική της μαρτυρίας και συμβάλλει σε μια ευρύτερη εργασία προς μια μετασηματιστική δικαιοσύνη (Rentscheler, 2017). Η απεύθυνση της ερώτησης «είσαι εντάξει, αδελφή;» στην παρενοχλούμενη στόχευε τόσο στη διαμαρτυρία ενάντια στους τρόπους μεταχείρισης των μαύρων γυναικών στον δρόμο και τη μη παρέμβαση σε περιστατικά παρενόχλησης, όσο και στην επιτέλεση ενός παραδείγματος φροντίδας προς μίμηση. Λειτουργήσε ως μια φεμινιστική πρακτική φροντίδας έχοντας παρόμοια επιδίωξη με αυτή της Tarana Burke, η οποία άρθρωσε το #MeToo ως μια χειρονομία αλληλεγγύης και κοινότητας, που εστίαζε στην ανακούφιση και την επούλωση των επιζωσών/επιζώντων σεξουαλικής παρενόχλησης και βίας μέσα από το μοίρασμα των ιστοριών τους σε ένα ασφαλές περιβάλλον κοινών βιωμάτων. Η παιδαγωγική προέκταση του #YouOkSis? ως μαρτυρία σε ένα ψηφιακό-αναλογικό συνεχές φυλετικής και έμφυλης βίας συνηχεί με τις πρακτικές του φεμινισμού της κατάργησης. Η αφήγηση ιστοριών μέσα από το #YouOkSis? στόχευε να αναδείξει τους τρόπους με

τους οποίους συγκλίνουν ιδεολογικά «η κρατική βία, η παρενόχληση στον δρόμο και η διαπροσωπική βία, μια σύνδεση που βρίσκεται στην καρδιά όλης της εργασίας του καταργητικού φεμινισμού» (Davis κ.ά., 2022: 19-20).

Στην πρακτική της παρέμβασης είναι κομβική η χρήση του κινητού τηλεφώνου ως εργαλείου καταγραφής και δημοσίευσης βίντεο ή φωτογραφιών του συμβάντος, καθώς και ως προσωπική συσκευή σύγχρονης συμμετοχής σε αυτά τα δίκτυα. Η *τεχνολογικοποίηση της παριστάμενης* (Rentschler 2017), ως ενός υποκειμένου που αναλαμβάνει την ευθύνη της μαρτυρίας, διευρύνει τις «πολιτικές και ηθικές δυνατότητες (και ίσως και τους περιορισμούς) ενός νέου τρόπου δικτυωμένης και ζωντανής κινητής μαρτυρίας» (Papailias, 2019). Ταυτόχρονα, η έννοια της μαρτυρίας υποδηλώνει πολλές διαφορετικές θέσεις και λειτουργίες, οι οποίες συνηχούν η μία με την άλλη: το συμβάν που θα κυκλοφορήσει στα δίκτυα των χάσταγκ με τη μορφή βίντεο, φωτογραφίας, γραπτής δημοσίευσης πολλαπλασιάζει τις θέσεις των μαρτύρων ως των θεατών του εκάστοτε βίντεο^x ή εικόνας. Η *μεσοποιημένη μαρτυρία (mediated witnessing)* (Papailias, 2016) μέσα από τις πρακτικές της διαδικτυακής συνδεσιμότητας και της δυναμικοποίησης του συμβάντος στο πλαίσιο ενός συνεχούς υλικότητων, σωμάτων και εικόνων ενδεχομένως να αυξάνει τις πολιτικές δυνατότητες των μειονοτικών υποκειμένων που υπόκεινται σε θεσμική, κρατική, καθώς και ενδοκοινοτική βία.

Κινητικότητα

Ο δημόσιος χώρος είναι, λοιπόν, για τα φυλετικοποιημένα και εμφυλοποιημένα σώματα, τόπος τραύματος (traumascap), ή/και πολλές φορές τόπος φονικής βίας και θανάτου (deathscape). Το Μαύρο Twitter λειτουργεί, εν γένει, ως ένας τόπος και μια πρακτική παραγωγής μιας εναλλακτικής δημόσιας σφαίρας. Πρόκειται για «ένα υποσύνολο χρηστών/χρηστριών που δημιουργούν σημεία διαλόγου (δηλαδή χάσταγκ)» (Rambukanna, 2015: 220), το οποίο αποτελεί πηγή για ψηφιακό ακτιβισμό και κινητοποιήσεις, εξυπηρετεί ως πλατφόρμα συζήτησης για ζητήματα που αφορούν τις μαύρες κοινότητες και χρησιμοποιεί αποτελεσματικά τη διαμαρτυρία ως μέσο με το οποίο καταγγέλλει συμπεριφορές και πρακτικές που δεν προωθούν την ισότητα (Rambukanna, 2015: 221-224). Για παράδειγμα, η δολοφονία του δεκαεπτάχρονου Αφρο-αμερικανού Trayvon Martin το 2012 στη Φλόριντα από έναν εθελοντή φύλακα γειτονιάς (vigilante) αναδείχθηκε σε μεγάλο βαθμό από το Μαύρο Twitter. Παρότι ένα

μαζικό κίνημα το οποίο καταγγέλλει τη μαύρη θανατοπολιτική κατάφερε να τραβήξει την προσοχή, οι μαύρες φεμινίστριες επέμειναν στο γεγονός ότι παραβλέπει τις γυναίκες ως δυσανάλογα εκτεθειμένες στην κρατική βία (Jackson κ.ά., 2020: 48).

Το χάσταγκ #SayHerName δημιουργήθηκε το 2015 από το Φόρουμ Αφρο-Αμερικανικής Πολιτικής,^{xi} του οποίου συν-ιδρύτρια είναι η νομικός και ακτιβίστρια Kimberly Crenshaw, αποτελώντας απάντηση, αλλά και μέρος, του ευρύτερου κινήματος #BlackLivesMatter.^{xii} Σκοπός του ήταν μέσα από μια μακρά καμπάνια να αναδειχθούν οι αόρατες συνήθως αποδέκτριες κρατικής βίας, φυλετικής αστυνομικής αυθαιρεσίας και ρατσισμού, cis και τρανς γυναίκες, καθώς στον δημόσιο λόγο δίνεται έμφαση συνήθως στις περιπτώσεις φυλετικής αστυνομικής βίας εναντίον των cis μαύρων ανδρών (Williams, 2021). Με τη χρήση του #SayHerName δημιουργήθηκε μια λίστα με ονόματα cis και τρανς μαύρων γυναικών δολοφονημένων από την αστυνομία, ενώ το ίδιο το χάσταγκ χρησιμοποιήθηκε ως μια αφηγηματική και μνημονική μέθοδος για περιπτώσεις κρατικής βίας και επακόλουθης σιωπής όσον αφορά δολοφονίες μαύρων γυναικών. Το #SayHerName ήρθε ξανά στο προσκήνιο με τη δολοφονία της Breonna Taylor στις 13 Μαρτίου 2020 από αστυνομικούς, οι οποίοι εισέβαλαν στο σπίτι της την ώρα που κοιμόταν και την πυροβόλησαν 8 φορές, δύο μήνες πριν τη δολοφονία του George Floyd από αστυνομικούς και τις ακόλουθες διαμαρτυρίες του κινήματος Black Lives Matter, για να υπογραμμίσει άλλη μια φορά την περιορισμένη προσοχή που δίνεται στις κρατικές δολοφονίες μαύρων γυναικών. Η δολοφονία της Taylor μέσα στο σπίτι της δεν κατέρριψε απλώς οποιαδήποτε αντίληψη διάκρισης μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου χώρου ως ασφαλή και μη ασφαλή πεδία αντιστοίχως για ένα μαύρο υποκείμενο, αλλά επιβεβαίωσε ότι ένα μαύρο σώμα δεν μπορεί να υπάρχει στο ιδιωτικό, κρυμμένο και άρα μη επιτηρούμενο. Το #SayHerName εμφανιζόταν σε πολλά tweet μαζί με το #JusticeForBreonnaTaylor που διεκδικούσε την εκδίκαση της υπόθεσης και την τιμωρία των τριών αστυνομικών που ήταν υπεύθυνοι για τη δολοφονία της Taylor.

Το #SayHerName δεν υπήρξε το πρώτο χάσταγκ που αναδείκνυε την αγνόηση της γυναικειάς μαύρης εμπειρίας μέσα στις μαύρες κοινότητες και στα κινήματα κατά των φυλετικών διακρίσεων. Την περίοδο που η Kendall ξεκίνησε το #SolidarityIsForWhiteWomen, είχε δημιουργηθεί το #BlackPowerIsForBlackMen (η μαύρη δύναμη είναι για τους μαύρους άνδρες), και τα δύο χάσταγκ εμφανίζονταν μαζί σε νήματα συζητήσεων στο Twitter, υπογραμμίζοντας τα πολλαπλά πεδία

αορατότητας των μαύρων γυναικών· αν βάλουμε αυτά τα χάσταγκ μαζί, και αν τα παρατηρήσουμε ως σύμβολα παρά ως λέξεις, ίσως να αποτυπώνουν περιεκτικά μια ολόκληρη γενεαλογία μαύρης αντιρατσιστικής φεμινιστικής σκέψης. Το ίδιο το #SayHerName αποτελεί «συνέχεια της μαύρης φεμινιστικής παράδοσης στις Ηνωμένες Πολιτείες» (Brown κ.ά., 2017: 1834), καθώς η δημιουργία του βασίζεται στη θεωρία των διασταυρούμενων καταπίεσεων (intersectionality) και συνομιλεί με πρωτοβουλίες ενημέρωσης και αντιμετώπισης της κρατικής βίας και αστυνομικής βαναυσότητας ενάντια σε άτομα χρώματος (POC), των οποίων η καταστολή διατέμνεται με την επιβολή έμφυλης και σεξουαλικής συμμόρφωσης (INCITE!, 2018: 5). Αν και οι δημιουργοί του χάσταγκ #SayHerName εκκινούν από περισσότερο ακαδημαϊκά περιβάλλοντα και επιδιώκουν μια καλλιέργεια συνείδησης και αλλαγής θεσμικών πολιτικών, το #SayHerName χρησιμοποιήθηκε και σε δίκτυα κινημάτων από τα κάτω. Αρχικά, το χάσταγκ εμφανίστηκε επίσης σε δημοσιεύσεις που αφορούσαν καταγγελίες ενδο-κοινοτικών, βίαιων, σεξιστικών περιστατικών κατά γυναικών (Jackson κ.ά., 2020: 60-61). Συχνά χρησιμοποιείται μαζί με το χάσταγκ #BlackWomenMatter, το οποίο στοχεύει ευρύτερα στην ανάδειξη τόσο των μαύρων γυναικών και θηλυκοτήτων όσο και των γυναικοκτονιών μαύρων γυναικών (black femicides), συμβάλλοντας σε ένα ακόμη αρχείο και φτιάχνοντας επιπλέον κόμπους στο πλέγμα των χάσταγκ που σχηματίζουν αντι-δημοσιότητες. Οι συνδέσεις που δημιουργούνται μέσα από τις συνδυαστικές χρήσεις χάσταγκ «ανοίγουν» το συμβάν σε δίκτυα, και επομένως σε πλήθη, είτε διαφορετικά είτε αλληλεπικαλυπτόμενα. Η συνδυαστική χρήση χάσταγκ (co-hashtagging) τοποθετεί την εκάστοτε δημοσίευση σε διαφορετικά θεματολογικά δίκτυα, καθιστώντας το περιεχόμενο της δημοσίευσης εντοπίσιμο από διαφορετικές εισόδους/αφετηρίες αναζήτησης κάθε φορά, ανάλογα με τον εξατομικευμένο αλγόριθμο και την προσωπική ψηφιακή δραστηριότητα της κάθε χρήστριας, οπότε με αυτό τον τρόπο τα χάσταγκ λειτουργούν ως συνδεδεμένοι κόμβοι μεταξύ θεμάτων και περιεχομένων. Το #SayHerName μαζί με το #BlackLivesMatter και με τα περισσότερο στοχευμένα #BlackWomenMatter και #BlackTransLivesMatter δημιουργούν έναν ιστό πένθους (αλλά και την ίδια στιγμή αγωνιστικότητας) – ένα πλέγμα που συμπυκνώνει τόσο συν-αισθηματικές εντάσεις φυλετικής επιτέλεσης, όσο και την εργασία του πένθους ως έμφυλη πρακτική.^{xiii} Στην περίπτωση της Taylor, το ψηφιακό πένθος που επιτελείται στο Twitter από χρήστριες οι οποίες την επέτειο της δολοφονίας της ή την ημέρα των γενεθλίων της αναρτούν φωτογραφίες ή σκίτσα της ίδιας μαζί με τα #SayHerName, #JusticeForBreonna και #BlackWomenMatter είναι

ενδεικτικό τόσο της μνημονικής εργασίας και κατά συνέπεια του αιτήματος για δικαιοσύνη, όσο και μιας πρακτικής που κινητοποιεί συναισθηματικές θέσεις (οργή, θλίψη, αίσθημα αδικίας, ανασφάλεια) οι οποίες συμβάλλουν στο σχηματισμό συναισθηματικών πληθών και συν-αισθηματικών τοπίων σε ένα συνεχές ψηφιακής-αναλογικής συνθήκης (Giachoglou & Döveling, 2018).

Το #SayHerName λειτούργησε ως σημαίνον ενός αιτήματος αναγνώρισης, μνήμης και δικαιοσύνης. Συναντάται και στα φεμινιστικά κινήματα στην Ελλάδα, με το παράδειγμα της φεμινιστικής ομάδας Συνέλευση 8η Μάρτη, η οποία ξεκίνησε το φθινόπωρο του 2021 την καμπάνια «Πες τη με το όνομά της: Γυναικοκτονία». Μέσα από αυτή την καμπάνια στόχευε στη μαζικοποίηση του αιτήματος για τη νομική αναγνώριση των γυναικοκτονιών ως εγκλημάτων με βάση το φύλο. Ακόμη, το #SayHerName το συναντήσαμε στην ιική του ένταση στην πρόσφατη εξέγερση των Ιρανών γυναικών το 2022 μετά την κρατική δολοφονία της Masha Amini. Το αρχικό νόημα του #SayHerName, ως ένα σημειολογικό εργαλείο ανάδειξης των μαύρων έμφυλων νεκροπολιτικών, διαστάλθηκε και το χάσταγκ μετατράπηκε σε σημαίνον. Παρά το ότι θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως κενό σημαίνον, το οποίο καλεί σε μια αφηρημένη ιδεολογική ταύτιση υπέρ της ζωής, το γεγονός ότι στα περιβάλλοντα που χρησιμοποιείται επιλέγεται για να τραβήξει την προσοχή σε θανάτους που μέχρι τώρα δεν αξιολογούνταν με βάση τα κίνητρό τους (έμφυλα, σεξιστικά) αποδεικνύει ότι πρόκειται για ένα σημαίνον «ανοιχτό στον ορισμό, τον επαν-ορισμό και την επαν-οικειοποίηση» (Paracharissi, 2015: 2), παρόμοια με το #BlackLivesMatter. Η χρήση του χάσταγκ #SayHerName, όπως και το #NiUnaMenos, του κινήματος κατά των γυναικοκτονιών στην Αργεντινή, από άλλα πλήθη με διαφορετικά χαρακτηριστικά από τα αρχικά, δεν είναι απλώς μια εργαλειακή οικειοποίηση που επενδύει με καινούργιο νόημα το χάσταγκ, αλλά λειτουργεί πολλαπλασιαστικά ενισχύοντας το αρχικό χάσταγκ μέσω της συνεχούς, αλλά και διαφοροποιημένης, πρόσθεσης – και ενδεχομένως μέσα από την πρόσθεση και την επανάληψή του να αναδεικνύεται και η γενεαλογία του.

A/Δυνατότητα

Στο παρόν άρθρο επιχείρησα να αναδείξω, μέσα από εξέχουσες περιπτώσεις μαύρων φεμινιστικών χάσταγκ, τους τρόπους με τους οποίους μειονοτικές ομάδες ή άτομα που ζουν στα περιθώρια της πολιτειότητας χρησιμοποιούν τα ψηφιακά μέσα για να

μπορέσουν να διαρρήξουν κανονιστικά οικουμενικά αφηγήματα, καθώς και για να δημιουργήσουν εναλλακτικούς τρόπους απόδοσης δικαιοσύνης και φροντίδας με βάση την προστασία των μαύρων κοινοτήτων, και κυρίως εκείνων των μειονοτικών υποκειμένων μέσα στη μειονοτική ομάδα ως κατεξοχήν εκτεθειμένων σε πλέγματα εθνο-φυλετικής βίας: πολιτικής, αναπαραστασιακής, θεσμικής/συστημικής. Ταυτόχρονα, οι μαύρες ψηφιακές φεμινιστικές υποκειμενικότητες και οι κινητοποιήσεις τους στο ψηφιακό-φυσικό συνεχές αποτελούν περιπτώσεις που μας ωθούν επίμονα να κοιτάμε το ψηφιακό μέσα από τον φακό της θεωρίας των διασταυρούμενων καταπιέσεων και της πολιτικής της θέσης.

Τα παραδείγματα των #YesAllWhiteWomen, #YouOkSis?, #GirlsLikeUs και #SayHerName που ανέλυσα στο κείμενο, ανάμεσα σε πολλά άλλα όμορά τους χάσταγκ, μπορούν ενδεχομένως να αναγνωστούν ως εκφορές μιας γενεαλογίας των τρόπων ύπαρξης ή μη ύπαρξης των μαύρων σωμάτων στον δημόσιο χώρο. Με έναν τρόπο επιβεβαιώνουν τη μεταθανάτια ζωή της δουλείας και τον δημόσιο χώρο ως μια φυλετικοποιημένη και έμφυλη περίφραξη, ένα πεδίο επικίνδυνο για τα μαύρα σώματα ακόμη και σήμερα. Χάσταγκ όπως αυτά που αναλύθηκαν στο κείμενο μπορούν να διαβαστούν ως στιγμές, ως ενδεχόμενες ρωγμές που καταργούν το παρόν ως τόπο του παρελθόντος, και την ίδια στιγμή ως εντάσεις, στις οποίες μια ολόκληρη γενεαλογία μαύρης φεμινιστικής σκέψης, καθώς και διαμαρτυρίας και αντίστασης. Οι παραπάνω περιπτώσεις αναδεικνύουν την αξιοποίηση μεθόδων για ορατότητα, οργάνωση, συμβολή στη μαζικότητα συλλογικών αντιστάσεων στις φυλετικές και έμφυλες διακρίσεις, καθώς και για την αυτοπροστασία, την αυτοάμυνα και τη φροντίδα από εκείνες και εκείνα που μένουν στη σιωπή και των οποίων τα σώματα (ανα)παράγονται ως ευάλωτα, εκτεθειμένα δηλαδή ασύμμετρα στις διασταυρούμενες διακρίσεις, την παραβίαση και την επιτήρησή τους και, τελικά, στον θάνατο. Περιπτώσεις όπως οι παραπάνω λειτουργούν ως διαρρηκτικές στιγμές σε κυρίαρχα βιοπολιτικά συστήματα, διευρύνοντας τα πεδία του αρχείου και της μαρτυρίας και δείχνουν ότι ακόμη και όταν, ή ακριβώς επειδή, τα ψηφιακά μέσα κοινωνικοποίησης επιτελούνται ως περιφράξεις, οι αποδράσεις^{xiv} είναι εφικτές.

Δήλωση γνωστοποίησης:

Το παρόν άρθρο βασίζεται σε έρευνα στο πλαίσιο της διδακτορικής διατριβής της γράφουσας και η συγγραφή του διεξήχθη κατά την περίοδο χρηματοδότησης της έρευνας από τη Μονάδα Καινοτομίας – Μεταφοράς Τεχνολογίας και Κέντρου Επιχειρηματικότητας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας «One Planet Thessaly» υπό το έργο «Υποτροφίες για Υποψήφιους Διδάκτορες» του Ειδικού Λογαριασμού Κονδυλίων Έρευνας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Βιβλιογραφία

- Αθανασίου, Α., «Εισαγωγή: Φύλο, εξουσία και υποκειμενικότητα μετά το δεύτερο κύμα», στο Αθανασίου Α. (επιμ.) *Φεμινιστική θεωρία και πολιτισμική κριτική*, Νήσος, Αθήνα, 2006.
- Bonilla, Y. & Rosa, J., «#Ferguson: Digital protest, hashtag ethnography and the racial politics of social media in the United States», *American Ethnologist*, 42, 2015.
- Brown, M., Ray, R., Summers, E. & Fraistat, N., «#SayHerName: A case study of intersectional social media activism», *Ethnic and Racial Studies*, 40, 2017.
- Bruns, A. & Burgess, J., «The Use of Twitter Hashtags in the Formation of Ad Hoc Publics», 2011.
- Burke, T., «'Me Too' Founder Tarana Burke Says Black Girls' Trauma Shouldn't Be Ignored» [συνέντευξη] (29 September 2021), 2021.
- Chun, W. H. K., «Introduction: Race and/as Technology; or, How to Do Things to Race», *Camera Obscura*, 24, 2009.
- Conley, T. L., «Decoding black feminist hashtags as becoming», *The Black Scholar*, 47, 2017.
- Davis, A. Y., Dent, G., Meiners, E. R. & Richie, B. E., *Abolition. Feminism. Now*, Hamish Hamilton, London, 2022.
- Dixon, K., «Feminist Online Identity: Analyzing the Presence of Hashtag Feminism», *Journal of Arts and Humanities*, 3, 2014.
- Florini, S., «Tweets, Tweeps, and Signifyin': Communication and Cultural Performance on "Black Twitter"», *Television & New Media*, 15, 2014.
- Giaxoglou, K. & Döveling, K., «Mediatization of Emotion on Social Media: Forms and Norms in Digital Mourning Practices», *Social Media and Society*, 2018.
- Hartman, S., *Lose Your Mother: A Journey Along the Atlantic Slave Route*, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2007.
- Hartman, S., *Η Αφροδίτη σε Δύο Πράξεις*, μτφρ. Α. Ιωαννίδης & Γ. Προδρόμου, Τοποβόρος, Αθήνα, 2020.
- INCITE!, W. o. C. A. V., «Law Enforcement Violence Against Women of Color and Trans People of Color. A Critical Intersection of Gender Violence and State Violence», 2018.
- Jackson, S. J., Bailey, M. & Foucault Welles, B., *#hashtagactivism. Networks of Race and Gender Justice*, MIT Press, Massachusetts, 2020.
- Jackson S. J. & Banaszczyk S., «Digital Standpoints: Debating Gendered Violence and Racial Exclusion in the Feminist Counterpublic», *Journal of Communication Inquiry*, vol. 40, 2016.
- Καραστάθη, Ά., «Η ατμοσφαιρικότητα της βίας υπό συνθήκες συνυφασμένων κρίσεων», *φεμινιστικά*, 1, 2018.

- Kendall M., *Hood Feminism: Notes from the Women That a Movement Forgot*, Viking, New York, 2020.
- Loney-Howes R., Mendes K., Fernandez Romero D. & Fileborn B., «Digital Footprints of #MeToo», *Feminist Media Studies*, vol. 22, 2021.
- Mendes, K., Keller, J. & Ringrose, J., «Digitized narratives of sexual violence: Making sexual violence felt and known through digital disclosures», *new media & society*, 21, 2019.
- Mendes, K., Ringrose, J. & Keller, J., *Digital Feminist Activism: Girls and Women Fight Back Against Rape Culture*, Oxford University Press, New York, 2019.
- Munoz, J. E., «Νιώθω μελαμψός, νιώθω πεσμένος: το συν-αίσθημα της Λατίνας, η επιτελεσματικότητα της φυλής και η καταθλιπτική θέση», στο Αβραμοπούλου Ε. (επιμ.) *Το συν-αίσθημα στο πολιτικό. Υποκειμενικότητες, εξουσίες και ανισότητες στον σύγχρονο κόσμο*, μτφρ. Ο. Τσιάκαλος, Νήσος, Αθήνα, 2018.
- Nakamura, L. & Chow-White, P. A., «Introduction. Race and Digital Technology: Code, the Color Line and the Information Society», στο Nakamura, L. & Chow-White, P. A. (επιμ.) *Race After The Internet*, Routledge, London, 2012.
- Papacharissi, Z., «Affective publics and structures of storytelling: Sentiment, events and mediality», *Information, Communication & Society*, 2015.
- Papailias, P., «Witnessing in the age of the database: Viral Memorials, Affective Publics and the Assemblage of Mourning», *Memory Studies*, 9, 2016.
- Papailias, P., «Witnessing to survive. Selfie videos, live mobile witnessing and black necropolitics», στο Schankweiler, K., Straub, V. & Wendl, T. (επιμ.) *Image Testimonies: Witnessing in Times of Social Media*, Routledge, New York, 2019.
- Phipps, A., «Whose Personal Is More Political? Experience in Contemporary Feminist Politics», *Feminist Theory*, 17, 2016.
- Rambukkana, N., «#Hashtags as technosocial events», στο Rambukkana N. (επιμ.), *#Hashtag Publics: The Power and Politics of Discursive Networks*, Peter Lang, New York, 2015.
- Rentschler, C. A., «Bystander intervention, feminist hashtag activism and the anti-carceral politics of care», *Feminist Media Studies*, 17, 2017.
- Sharma, S., «Black Twitter? Racial Hashtags, Networks and Contagion», *New Formations: A Journal of Culture/Theory/Politics*, 78, 2013.
- Thrift, S. C., «#YesAllWomen as Feminist Meme Event. *Feminist Media Studies*, 14, 2014.
- Weheliye, A. G., *Habeas Visvus: Racializing Assemblages, Biopolitics and Black Feminist Theories of Human*, Duke University Press, Durham, 2014.
- Williams S., «Digital defense: Black women resist violence with hashtag activism», *Feminist Media Studies*, 15, 2015.
- Williams S., «Revisiting Digital Defense and Black Feminism on Social Media», *Feminist Media Studies*, 21, 2021.

ⁱ Χρησιμοποιώ το προηγούμενο όνομα της πλατφόρμας X, Twitter, καθώς τα παραδείγματα αλλά και το βιβλιογραφικό σώμα με τα οποία δουλεύω στο παρόν κείμενο αφορούν την τότε πλατφόρμα και προέκυψαν διαμέσου των ποιοτικών και αλγοριθμικών χαρακτηριστικών της. Η ερευνητική κρίση μου με οδηγεί στο να υποθέσω ότι, με την αλλαγή διεύθυνσης της πλατφόρμας, ενδεχομένως κάποιες λειτουργίες ή χρήσεις της (δηλαδή η αλγοριθμική κουλτούρα της πλατφόρμας) να μην τελούνται με τους ίδιους τρόπους όπως πριν την αγορά της από τον Elon Musk τον Οκτώβριο του 2022.

ⁱⁱ Τίτλος στο πρωτότυπο: *Race and/as Technology; or How To Do Things to Race*.

ⁱⁱⁱ Αποδίδω ως αποκρυπτογράφηση την αγγλική έννοια decoding.

^{iv} Το φυλετικοποιητικό συναρμολόγημα αποτελεί ένα εννοιολογικό εργαλείο που προτείνει ο ερευνητής Alexander Weheliye, αντλώντας από την μαύρη φεμινιστική θεωρία και τη λογοτεχνική δουλειά των

Hortense Spillers και Sylvia Wynter στο βιβλίο του *Habeas Viscus: Racializing Assemblages, Biopolitics and Black Feminist Theories of Human* (2014).

^v Επέλεξα να μη χρησιμοποιήσω το επίθετο «ψηφιακά» για να προσδιορίσω την έννοια αντι-πλήθη, δεδομένου ότι δεν μπορώ να αναγνωρίσω μια σαφή οριοθετημένη διάκριση μεταξύ ψηφιακού και φυσικού/αναλογικού, αντίθετα τα βλέπω ως ένα συνεχές.

^{vi} Με τον όρο *μεταθανάτια ζωή της δουλείας* (the afterlife of slavery), η ιστορικός Saidiya Hartman περιγράφει τους τρόπους με τους οποίους επιβιώνουν βιοπολιτικά ίχνη της δουλείας στην πολιτική, κρατική και πολιτισμική αντιμετώπιση των μαύρων και που οι ζωές τους καθίστανται επισφαλείς ακόμη, λόγω των «φυλετικών λογισμών» και ρατσιστικών πολιτικών οι οποίες παγιώθηκαν και νομιμοποιήθηκαν την περίοδο της δουλείας (2007).

^{vii} Ο Rodger ήταν μια περίπτωση αρρενωπότητας στο διαδίκτυο που συνηγορούσε υπέρ των δικαιωμάτων των ανδρών. Είχε δημιουργήσει βίντεο με μισογυνικό περιεχόμενο, τα οποία ανέβαζε στην πλατφόρμα YouTube, και είχε γράψει ένα μανιφέστο στο οποίο εξηγούσε τους λόγους της επίθεσής του, δίνοντας έμφαση στην επιθυμία του να εκδικηθεί τις γυναίκες που δεν επιθυμούσαν να βγουν ραντεβού μαζί του.

^{viii} Τίτλος στο πρωτότυπο: *Digitizing Race: Visual Cultures of the Internet*.

^{ix} Αν και αμήχανη με τη μετάφραση, απέδωσα τη φράση people of colour (POC) ως άτομα χρώματος, προσπαθώντας να αποφύγω την απόδοση «μη λευκά» ως κατεχοχρήν ετεροπροσδιοριστική, ή την απόδοση «έγχρωμα» ως επίσης ετεροπροσδιοριστική, καθώς και ως εάν να υπονοεί μιας μορφής πρακτική «χρωματισμού» σωμάτων.

^x Ένα εμβληματικό πρόσφατο παράδειγμα είναι το βίντεο δολοφονίας του George Floyd.

^{xi} African American Policy Forum (AAPF), <https://www.aapf.org/sayhername>

^{xii} Το χάσταγκ #BlackLivesMatter δημιουργήθηκε από τις Patrisse Cullors, Alicia Garza και Opal Tometti τον Ιούλιο του 2013 στο πλαίσιο του δικτύου Black Lives Matter μετά τη δολοφονία του άοπλου δεκαεπτάχρονου Trayvon Martin ως απάντηση στην αθώωση του δολοφόνου του, George Zimmerman.

^{xiii} Το πένθος ως έμφυλη πρακτική εντοπίζεται αν εξετάσουμε στενότερα την ιστορία δημιουργίας του #SayHerName και του #BlackLivesMatter, τα οποία δημιουργήθηκαν από cis και τρανς γυναίκες (βλ. υποσημείωση για το #BlackLivesMatter).

^{xiv} Η λέξη εμπνέεται από και αποτελεί μετάφραση των λέξεων *marronage* και *fugitivity*, ως πρακτικές απόδρασης από τα μέρη κράτησης στη Δυτική Αφρική πριν το ταξίδι στο Μεσαίο Πέρασμα και τις φυτείες αντίστοιχα.